

Του έφάνη, πώς κάποιος ρυθμός νοσταλγίας έβγαίνει μέσ' από τών βράχων τὸ χάος.

Έθάρρεψε, πώς εκείνος ὁ ἦχος εἶταν τοῦ βυθοῦ φωνή, φωνή—ίσως—ένος πού πνίγηκε καί πού τοῦ ἀπόμεινε δλοζώντανος ὁ στεναγμός· κάτι ἀπό τή ζωή του, πού δέν ἐμπόρεσε νά πάρει μαζί του, στῶν βυθῶν τήν ἀμίλητη γαλήνη...

Καί τώρα κλαίει, κλαίει ὁ χλωμός τραγουδιστής....

Καί τὸ φῶς τῆς Ἡμέρας ἄρχισε νά χαράζει τίς πρῶτες του γραμμές...

Καί ὁμως ἀκούει ἀκόμη, κάτι ἀκόμη ἀκούει· καί πρὸς τὸ χάος ρίχνοντας μιά του ματιά, δακρυσιμένη τώρα ματιά, σηκώνεται νά φύγει...

Τὸ πόδι του βαρὺ καί θρυφαλλίζει· καίτι σάν κρυσταλλωμένον ἀφρό, καί καίτι σάν ἀφρόχρωμο φαρφουρί.

Εἶταν ἓνα κοχίλι.

Σπέσιες, Μῆης 1906.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ

Ο ΊΨΕΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

«Πόσο ἡ ζωή μου μποροῦσε νά εἶταν ὠραία καί πώς ἐγὼ σπατάλησα τίς μέρες μου. Τώρα καταλαβαίνω, ὅτι ὁ καλλιτεχνικός μου ρόλος δέν εἶχε καμιά σημασία, δέν ἀγκάλιασα τὰ ὄνειρά μου, κούφιος εἶταν οἱ λαχτάρες μου. Στὴ θέση ὧν αὐτῶν ἔπρεπε νά μπεῖ ἡ ζωή, μονάχα ἡ ζωή. Ἐπρεπε νά ζήσω μέσα στοῦ ἡλίου τὸ φῶς καί νά ἀνάμεινα σ' ὅλες τίς ὁμορφιές τοῦ κόσμου· αὐτὸ θά εἶταν χίλιες φορές καλύτερο παρά νά περνῶ τὴ μέρα μου σ' ἓνα κρύο καί ὑγρὸ δωμάτιο καί νά ἐξαντλοῦμαι σκαλίζοντας τὸ μάρμαρο. Ἀλλοίμονο, τώρα εἶναι πιά ἀργά, δέν καταλαβαίνουμε τὸ ἀδιόρθωτο παρά αὐτὸν ἡμεῖς οἱ νεκροὶ ξυπνήσουμε» γιὰ μιά στιγμή.

Αὐτὰ λέει ὁ ζακουσμένος σ' ὅλη τὴν Εὐρώπῃ γλύπτης Rubek στὸ δραματικὸ ἐπίλογο τοῦ Ἰψεν καί μ' αὐτὰ τὰ λόγια κλείνει τὸ ἔργο του ὁ πεθαμένος τώρα πιά κοσμοδόκιστος συγγραφέας, ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἔμεινε βυθισμένος στὸ ἔργο του, νεκρὸς γιὰ κάθε

ἄλλη κοινὴ ἀπόλαυση. Ἄν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὁ καλλιτέχνης μεθάει μὲ τὴν πιτυχία του, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ ἄνθρωπος πού βλέπει νά ζυγώνει τῆς ζωῆς του τὸ τέλος λυπᾶται πού ὅλη τὴ δύναμή του, τὴ νιότη του, τὴ σκόρπισε γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἄλλων καί δέν τοῦ ἔμεινε καιρὸς καὶ αὐτὸς νά ζήσει σάν τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους.

Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καί ἡ τελευταία πού ὁ ποιητὴς ἀφίνει νά τοῦ φύγῃ ἓνα παράπονο στὸ κύκνειο αὐτὸ τραγοῦδι του.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι δῶρο ποῦχει πολλὰ βάσανα. Ὁ Ἰψεν πολλὰ ὑπόφερε καί πάντα ἀπὸ τὴ νεότητά του ἀκόμα εἶταν ἀπὸ τὸν κόσμο τραβηγμένος καί παραδομένος στίς μεγάλες του σκέψεις πού παράκαιρα εἶχαν αὐλακώσει τὸ μέτωπό του. Εἶταν ὁ μεγάλος ἐρημίτης, ζοῦσε ὅζω ἀπὸ τὴν κοινωνία καί μὲ τίποτα ποτὲ δὲ δέθηκε, οὔτε μὲ σχολές, οὔτε μὲ κλίκες, οὔτε μὲ κόμματα, ἀλλὰ οὔτε καί μὲ τὰ μεγάλα βιβλία, γιὰτί πολὺ λίγο διάβασε στὴ ζωή του. Ὅλη τὴ νεώτερη φιλοσοφία τὴν ἤξερε περισσότερο ἀπὸ τὴ συναναστροφή τῶν σπουδαίων ἀντρῶν στίς διάφορες Εὐρωπαϊκὲς πόλεις πού ταξίδευε παρά ἀπ' τὴ μελέτη τῶν βιβλίων. «Αὐτὰ πού μπορεῖ νά μάθῃ κανεῖς ἀπ' τὰ βιβλία τὰμαθα» φωνάζει ὁ Falk στὸ δράμα του «Ἡ κωμωδία τοῦ ἔρωτα».

*

Ἔργαζότανε ὁμως ἀδιάκοπα ξετυλίγοντας τὴ δική του ψυχὴ μὲ τὴ σκέψη, ὄχι μονάχα στὸ γραφεῖο του μὰ καί στὸ καφενεῖο καί στὸν περίπατο· στὸ καφενεῖο πρὸ πάντων ὅταν μελετοῦσε μὲ ιδιαίτερη φροντίδα τίς κινήσεις τῶν ἀνθρώπων. Κάθε μέρα πήγαινε στὸ καφενεῖο, ὅπου τοῦ κράταγαν ἓνα ιδιαίτερο τραπέζι· οἱ φίλοι του περνοῦσαν χωρὶς νά τὸν χαιρετήσουν γιὰ νά μὴ τὸν ζετραβήξουν ἀπὸ τίς σκέψεις του. Κάποιος νέος συγγραφέας μονάχα συχνὰ τὸν ἀνησυχοῦσε μὲ τίς κρυβέντες του· ὁ Ἰψεν εἶταν πολὺ εὐγενής, ὥστε νά μὴ τοῦ δώσῃ νά τὸ καταλάβῃ καί τὸν ἀνεχάτανε. Μιά μέρα ὁμως παραπονήθηκε στὸ βιογράφο του Paulsen μ' αὐτὰ τὰ λόγια· «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος φαντάζεται, ὅτι ἔρχομαι στὸ καφενεῖο γιὰ νά πῶ μῦθα, ἡ ἀλήθεια ὁμως εἶναι πώς ἐργάζομαι τρομαχτικά, βλέπω πώς οἱ διάφοροι τύποι πρέπει νά γενιούνται στὰ ἔργα μου».

Γι' αὐτὸ κάθε ἔργο ἔχει καί σημαντικὲς γιὰ τοὺς ἡθοποιούς δόνησεις, ὅπου σημειώνει καί τὴν παρα-

μικρότερη κίνηση καί φτάνει νά λήῃ καί τί χρώμα· ροῦχα πρέπει οἱ ἡθοποιοὶ νά φορᾶνε καί τί εἶδους κόψη πρέπει αὐτὰ ἀκόμα νά ἔχουν. Τὸ ἴδιο καί τὰ σκηνικά του, ἔχει μιὰ τέττα ἀκρίβεια στὴν περιγραφή καί τοῦ δίνει μιὰ σκηνοθεσία τόσο ἀνάλγη μετὰ τὴ δράση, πού σὲ κάνει νά θυμᾶσαι τὸν Ἰψεν ὅταν στὰ νῆματα τοῦ ἤθελε νά γίνῃ ζωγράφος.

Ἀλλὰ ἂν καί δέν ἔγινε, πάντα τοῦ ἄρεσε ἡ ζωγραφικὴ, πάντα μέσ' τὸ γραφεῖο του εἶχε εἰκόνες μεγάλων ζωγράφων τῆς ἀναγέννησης. Ὅταν εἶτανε παιδί τοῦ ἄρεσε νά ζωγραφίζῃ ἄνθρώπους, νά τοὺς κόβῃ μὲ τὸ ψαλίδι καί νά τοὺς κολάῃ σὲ χαρτόνι, καί ἔτσι ἔφτιανε ἓνα ὁλόκληρο μπουλουκὶ πού οἱ μισοὶ στεκόντουσαν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά μὲ ἑκστασιαστικὴ χαρὰ, καί ἀπέναντί τους οἱ ἄλλοι μισοὶ μὲ τὴ λύπη ἀποτυπωμένη στὴ μορφή. Εἶταν τὰ πρῶτα βήματα τοῦ σκηνοθέτη τοῦ θεάτρου τοῦ Bergen καί τῆς Χριστιανίας μετὰ. Ὅταν μεγάλωσε τὸ ἴδιο λὲς καί ἔκανε, ἔπαιρνε τοὺς ἄνθρώπους ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καί τοὺς κολλοῦσε ἀπάνω στὴ σκηνή. Μόλις ἔκανε τὴν πρώτην στο μυστὸ τοῦ σύλληψῃ γιὰ ἓνα δράμα, ἄρχιζε νά ψάχνῃ νά βρῇ στὴ ζωὴ τὰ πρόσωπά του, ἀκόμα καί τίς πράξεις τους· ἔβλεπε νά γίνεται φημεριδοφάγος καί μὴν ἀφίνει οὔτε τὴν τελευταία σελίδα τῶν ἐφημερίδων ἀδιάβαστη, μήπως βρεῖ καί ἐκεῖ καίτι χρῆσιμο.

Γι' αὐτὸ βλέπουμε στὰ δράματά του τὰ πρόσωπα νά μιᾶνε ἀπλὰ καί φυσικὰ καί δὲ βρίσκουμε ποτὲ τίποτα τὸ ἐκπληκτικὸ πού μπῆκε στὸ διάλογο ἔτσι ἐπίτηδες γιὰ νά φαντάζῃ τοὺς θεατὲς, ὅπως κάνουν πολλὲς φορές οἱ ἄλλοι δραματικοί. Ἀκόμα καί στὰ συμβολικὰ δράματά του ξέρει τόσο καλά νά ντύνῃ τὸ σύμβολο μὲ τὴν πραγματικότητα καί τὴν ιδέα μὲ τὴ δράση, ὥστε καταφέρνῃ μέσα σὲ διαλόγους γοργούς καί φυσικοὺς πού δέν ξεφεύγουν ἀπὸ τῆς καθημερινῆς ζωῆς τίς ἀνάγκες νά ὑποβάλλῃ στὸ θεατὴ τὴν κυρίαρχη τοῦ δράματος ιδέα σὲ ὅλες τῆς τίς ἀλλοτροπικὲς μορφές.

Μπορεῖ νά πῇ κανεῖς ὅτι ὁ συγγραφέας ἀνακατέβει τὸ σύμβολο καί τὴν ιδέα μὲ τὴ ζωὴ καί τὰ ζυμώνει μὲ τίς διαφορὰς τῆς ζωῆς περιπέτειες, ὥστε ὁ θεατὴς μέσα στὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ πρόσωπα πού ἐνεργοῦν καί πάσχουν νά μὴ βλέπῃ μονάχα πῶς πηγαίνουν καί πού τοὺς φέρνουν οἱ διαφορὲς ἀνάγκες μὲ τὰ χαρακτῆρα τους πράξεις, ἀλλὰ μέσα στὴν πραγματικότητα νάνακαλύπτῃ τὸ σύμβολο καί μέσα

Κοίτα νά φτιάσεις κανέναν κόμπο. Μὴ χασμουρῆσαι!».

«Θέλω νάχω ὅσο μὲν λιγότερο φορτίο. Ἐστὶ τὸ πέταω χάμου πῶς ἐρκοῦ καί παραδίνουμαι σὲ σένα καί στὸ Χάρο, ἅμα θελήσω...».

«Δέν πᾶς νά χαθεῖς, λέω ἐγὼ, πού θά κάμεις προκοπὴ ἐσύ...», ἀφίνει μιά στιγμή τὴ συμμαρμένη γυναῖκα καί τρυφερά πρὸς τὰ μάτια τῆς φεγγαροβλοῦνε σάν τὴ φλόγα μέσα στὸ μάκρο καπνὸ πού τὸν ἀνακατώνει ὁ ἀνεμὸς.

«Ἐλὰ νά σὲ βάλω στὴν κούβια γιὰ νά σὲ λιχνίσω ἀπάνω ἀπὸ τὸ ρέμα».

«Σκασίλα εἶσαι...».

«Τὰ στεφανωτὰ σου φρυδιὰ μέχουν παρατοπισμένο... Μὴ χολοσκάνεις, γλήγορα θά γεράσεις...», λέει ὁ καμπισιός καί στέκεται ὀρθὸς ἀπὸ πᾶνου τῆς τῶρα.

«Πρῶτα ἐσύ πού γυρνᾶς μέσ' τοὺς βάλτους σάν τὰ βουδάλια καί ὕστερα καί ἐγὼ...».

«Τί;», κουφακίζει ὁ Χαδοῦλης.

«Νά! Δέν ἔχεις δουλιὰ, λέω. Τί θά γίνεις; Θά πεθάνεις, θά χαντακωθεῖς!.. Δὲ φοβάσαι;».

«Ὀχι! Ἐγὼ τὴ νιότη μέσα μου, γλεαδούλα παρδαλή...».

Τὰ ξεροχόρταρα παραπέρα σαλεύουν καί χτυπιούνται τραγουδιστὰ μὲ τὸ λῆθα πού σηκώνεται πάλι· ὁ ἀστραφτερός γυῖος τοῦ ποταμοῦ πού εἶτανε γαλήνης καί ἀτάραχτος σάν τὸ λάδι φιλάνει τώρα ζαρώματα καί ἀφρούς. Καί μιὰ ἀγριοτριανταφυλλιά τινάζει τὰ στενὰ μαρμαρῆνα ροδόφυλα στὴν πυρῶμένη γῆς τοῦ θεροῦ.

«Ὀφί! Μάναψες...», ἀκούγεται καί ἡ θυμωμένη φωνὴ τῆς γυναῖκας.

«Δὲ θά κολυμπήσεις σήμερα;...».

«Προτίτερα ρίχτηκα μέσ' τὸ νερὸ μιὰ βουτιά. Μὰ καί ἀφτὰ καίσι σὰ νάσαι βρασμένο... Δέν εἶσαν ἐδῶ...».

«Χάζεβα στὴν πέρα πάντα... Μιά μικρὴ τοιγὰνά τυλίγονταν μὲ χόρτα γιὰ νά περπατήσῃ περπερούνα στὸν κάμπο... Ἀραδούσα καί ἓνα χέλι νά τὸ ψήσουμε, μὰ μπάμπαλο στὰ μάτια...».

«Ἀχ, δὲ θά ξαναρθῶ καί ἐγὼ καμιά φορὰ...»; θλίβεται ἡ μυλωνοῦ καί χώνει τὰ γυμνά χοντρά της πόδια μέσ' τὸν ἄμμο πού γυαλοκοπᾷ στὸν ἥλιο. «Μοναχὰ ἔτσι εἶταν τὸ τυχερὸ μου... Μακριὰθὲ πιά ξανοίγω τὴ γιορτὴ τοῦ κάμπου καί τὸν ἀγναντεύω νά κυματίζει, χρυσόξανθος».

«Ἀφτὸ δέν εἶναι τυχερὸ, μόν' εἶναι ἀπ' τὴ γνώ-

μη σου... Σάν ἤθελες, δέν ἐφεβγες...».

«Τί νά κάμω;... Μὲ μικροπᾶντρεψαν... Δέν εἶταν ἓνας πού νά μακρύνει... Νὰ μὲ νοικοκυρέψουν ἤθελαν· στὰ βουνὰ μὲ κινήγησαν...».

«Μὴν παραπονιέσαι τώρα... Σάχροντὸςπιτο μπῆκες... Ἐκεῖ κάτου κυλιόσαν στίς σκόνες καί δάγκωνες ξερῶν...».

«Ἄπ' ἐδῶ...».

«Ἐ!... Ὅσα νογᾶς, νάν τὰ βλογᾶς!...».

Πέρα πού κλῶθαι τὸ ρέμα φαίνεται νά μαζρίζῃ ἡ ψαρόβαρκα· γλυστράει κάτου ἀπ' τίς πλαγιασμένες στὸν ὄχτο ἱτιές καί τραβάει νά πλερώσῃ στὸ περιβόλι τοῦ Τάσιου Μπογιάρου.

«Φέβγα, Βάγιο!... Κάποιος εἶναι μέσα καί νά μὴ σὲ καταλάβουν...», ψάχνει μὲ τὰ κουνήματα τοῦ κεφαλιοῦ ἡ Φώτω.

«Τὸ ταχινὸ θάρῃ νά φορτώσω... Νάσαι στὴ νερομάννα τοῦ μύλου γιὰ νά κουδεντιάσουμε... Ποιὸς ξέρει πότε θά νάνταμωθοῦμε πάλι!...».

«Ἡ ὥρα ἡ καλή!...», ἀφίνει μουδιασμένα ἐκείνη. Ἡ γοργὴ ψαροπούλα ἔχει ξεμυτίσει καλά καί ὁ ἄνθρωπος χουγκιάει ἀπὸ μέσα λαχανιασμένα· «Ὀφί! Δέν εἶναι κᾶνας στὸ περιβόλι;... Ὁ Τάσιος ἄθρο-

στη δράση, αότλη να κρυφοβλέπει τὸ δρόμο πού παίρνει ἡ ἰδέα.

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι ὁ Ίψεν δὲν εἶναι μόνο δραματικός συγγραφέας, ἀλλὰ εἶναι καὶ φιλολόγος, χωρὶς νὰ τὸν νοιάζει ὅμως τόσο γιὰ τὶς ἰδέες πού τὰ πρόσωπα του ἔχουνε, φτάνει οἱ ἰδέες αὐτές νὰ εἶναι σύμφωνα με τὸ χαρακτήρα πού σ' αὐτὰ ἔδωσε καὶ οἱ χαρακτήρες πάλι νὰ εἶναι ἀνάλογοι με τὸ ρόλο πού θὰ παίξουν στὴν πλοκὴ τοῦ δράματός του.

«Γιατί μοῦ λέγε ὅτι εἶμαι συμβολιστής; εἶπε μιά φορὰ σὲ κάποιον φίλο του, μήπως τὸ σύμβολο δὲν ὑπάρχει στὴ ζωὴ καὶ πολλές φορές δὲ βλέπουμε νὰ μᾶς παρουσιάζεται στὴ ζωὴ μας κάτι τι, χωρὶς νὰ τὸ ζητᾶμε, ἀνάλογο με τὴν ὅλη κατάστασή μας». Κάποτε πού τότε ρωτήσαν γιὰ ἓνα πρόσωπό του ἂν εἶναι ἀληθινὸ, ἀπάντησε: «Δὲν ξέρω, ἔτσι τὸν εἶδα ἐγὼ μιά μέρα στὸ τρίτο πάτωμα ἑνὸς σπιτιοῦ, ἴσως σὲ ἄλλη περίσταση καὶ σὲ ἄλλη ζωὴ συνθήκη θὰ εἶταν ἀλλιώτικος». Ὁ Ίψεν εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα δραματικός συγγραφέας πού με τὸ δέσιμο τῶν δραμάτων τὸ ὅλως διόλου γεωμετρικὸ σὺ θυμίζει τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες τραγικούς.

Μέσα στὴ ζωὴ πού τόσο καλὰ ζωγραφίζει βλέπουμε τοὺς ἥρωές του νὰ ἐργάζονται γιὰ κάποιο ἀφταστο ἰδανικὸ καὶ μέσα στὴν ἐνέργειά τους λάμπει ὁ ἀτομισμός. Ἡ ἰδέα ἡ ζωὴ τοῦ συγγραφέα μᾶς εἶναι παραδειγμα: καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι ἓνας ἥρωας; καὶ αὐτὸς στὴν ἐνέργειά του δὲν ἐρημώθηκε ἀπὸ κάθε τι; Νὰ λοιπόν ἡ κυρίαρχη ἰδέα τοῦ Ίψεν τὰ δράματα, ἐλευθερία ἐνέργειας τοῦ ἀτόμου. Ἡ ζωὴ τοῦ Ίψεν εἶναι ὅλη ἡ φιλοσοφία του. Ἐλευθερία καὶ ἀνταπάρηση, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπάρξουν αὐτὰ πρέπει τὸ άτομο νὰ χωριστῇ ἀπὸ τὸ γύρο του κόσμου.

Ναί, τὴν ἐλευθερίαν λαχτάρησε ὁ Ίψεν, ἀλλὰ ἐλευθερία σκέψης, ἐλευθερία ἐνέργειας πού ξεχωρίζουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού θὰ ξεσκεπάσουν τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ τωρινὸ τῆς σκοτίνας πέπλο, ἐνῶ ἀντίθετα μιά κοινωνικὴ ἐξίσωση ὑποχρεώνει καὶ αὐτοὺς νὰ ἐνεργοῦνε με τὴν ἰδέα τῶν πολλῶν καὶ νὰ χάνονται. Καὶ ἂν θέλῃ κάποια ἐπανάσταση, αὕτη εἶναι ἐπανάσταση στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα καὶ ὄχι δημοκρατικά. Ὁ Ίψεν εἶναι ἀναρχικὸς ἀριστοκράτης. Καὶ ἂν πόθησε κάτι, θὰ πόθησε νὰ ζῇ στὸ Weimar ἔπου ὁ Γκαίτε ξετυλίχτηκε με κάθε εὐκολία παρὰ σὲ μιά δημοκρατίαν Ἀμερικάνικη, ὅπου τ' ὄνειρο

χάνεται στὴ δημοκρατικὴ προσπάθεια νὰ τὰ ἱσοσταθῇ ὅλα.

Πάντου καὶ πάντοτε βασιλεύει στὸν κόσμο ἓνα πνεῦμα νὰ οἰκονομῶνται οἱ περιστάσεις με τὴν ἐποχὴ σ' αὐτὸ κρύβεται ἡ ἀτραμὶα καὶ τὸ συμφέρον μαρκαν, εἶναι ἐκεῖνο πού καταστρέφει τὰ πραγματικὰ ἰδανικά.

Μιά μεγάλη ἰδέα ἄμα κάνει τὸ γύρο τῆς θὰ ξεπέσει ἀπὸ τὴν πρώτη ἀξία της, θὰ οἰκονομηθῇ με τὶς περιστάσεις (Brand). Θεομοὶ καὶ νόμοι δὲ μπερδεύονται εἰς ἀληθινὰ γιατί ἔχουν γιὰ σύνολο ἀνθρώπων. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει δικό του τρόπο ζωῆς καὶ ἂν σήμερὰ ἔχουν δύο τὴν ἰδίαν ἰδέαν αὐτοὶ δὲ θὰ εἶναι τὸ ἴδιο γιατί ὁ ἓνας θὰ μεταδραματίζῃ δυσανάλογα με τὸν ἄλλο. Δύο ἐρωτευμένοι παντρεύονται, ὁ κόσμος ὅλος τοὺς εὐτυχεῖ καὶ αὐτοὶ ὁ ἓνας στὸ ξετύλιγμά του φτάνει ἐκεῖ πού εἶναι γιὰ τὸν ἄλλο ἀγνωρίστος καὶ ξένος («Κωμωδία τοῦ Ἐρωτα» καὶ «Κουκλόσπιτο»). Μόλις δύο ἄνθρωποι ἐνωθῶν τὸ ὄνειρό ἀφανίζεται γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς δυνατὸς πρέπει νὰ μείνῃ μόνος («Brand» καὶ «Ὁ χτῆρς τοῦ λαοῦ»).

Ὅλοι μέσα στὸ ψέμα ζοῦμε, ἀλλὰ δὲ μπορούμε νὰ ζήσουμε καὶ ἀλλοιῶς, τὸ ψέμα καταντᾷ ἀνάγκη, δὲν ἔφτασε ἀκόμα ἡ ἐποχὴ τῆς πνευματικῆς ἐπανάστασης γιατί κάθε ἄνθρωπος δὲν εἶναι καὶ ἓνα άτομο. Πολὺ ἀφελὴς θὰ εἶναι ἐκεῖνος πού θάρσῃ νὰ μᾶς πῇ τὴν ἀλήθειαν: αὐτὸς θὰ γίνῃ οὐτὸς μας, («Ὁ χτῆρς τοῦ λαοῦ»), θὰ τὸν περάσουμε γιὰ τρελλὸ ἢ θὰ πασκίσουμε νὰ βροῦμε κάποιο δρόμο ὅπου καὶ αὐτὸς καὶ μεις νὰ μείνουμε φκαριστημένοι, γὰ τὰ οἰκονομήσουμε δηλαδή, ὅπου πάλι ἡ ἰδέα χάνεται.

Δὲν πρέπει νὰ ἀποκαλύψουμε τὴν ἀλήθειαν σὲ κείνους πού δὲν εἶναι ἔτοιμοι ἀκόμα γιὰ νὰ τὴ δεχταῖν, ὅπως ἔκανε ὁ νέος Werle στὸ δράμα τοῦ «Ἡ Ἀγριόπικια», θὰ τοὺς κάνουμε δυστυχισμένους, ἂς τοὺς ἀφήσουμε στὴ πλάνη, ἔτσι εἶναι πούλάχιστο φκαριστημένοι.

Στὸ τελευταῖο τοῦτο δράμα ὁ Ίψεν σατυρίζει τὶς ἰδέες πού μᾶς ἀποκαλύπτει στὰ προτέρια πού ἡ γιὰ νὰ ποῦμε καλύτερα, ἐδῶ βλέπουμε τὸν πόλεμο πού γίνεται μεσ' τὴν ψυχὴν τοῦ νὰ ζωντανέθῃ στὰ πρόσωπα. Ὁ Belling πού καὶ αὐτὸς νοιώθει τὴν πλάνη τῆς ζωῆς καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον πολεμίζει τὸν ἀφελὴ νέο Werle πού ἐρχεται νὰ σκορπίσῃ σ' ἓνα σπίτι τὴ δυστυχία λέγοντας τὴν ἀλή-

θεια. Καὶ στὸ γάμο τοῦ γέρο Werle με τὴν οἰκονόμο του, ἀπάνω σὲ ἠθικὴς βάσεις, δὲ φαίνεται σὰ νὰ σατυρίζῃ τὶς ἰδέες του γιὰ τὸ γάμο πού μᾶς φανέρωσε στὸ «Κουκλόσπιτο».

Ἐδῶ ὁ Ίψεν φαίνεται συντηρητικὸς, μᾶς λέει ὅτι μπορούμε νὰ μείνουμε στὴν τωρινὴ κατάσταση ἀφοῦ δὲ ἔμασται ἔτοιμοι νὰ δεχτοῦμε μὴς κᾶ, ἀφοῦ δὲν ἔφτασε ἀκόμα ἡ ἐποχὴ γιὰ τὴ μεγάλη ἀλλαγὴ. Ἀλλὰ μ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν πολλοὶ στὸν κόσμο ἰδεολόγοι πού ζοῦνε με τὰ ἀπράγματοποῦντα ὄνειρά τους, πνίγουνται ὅμως στοῦ ποταμοῦ τὸ ρεῖμα μαζί με τὸν τοῦ ἐσπρωχθε στὰ ὄνειρά τους (ὁ Rosmer καὶ ἡ Bebeke, στὸ δράμα τοῦ «Bosmerholm»). Ἀλλὰ πάλι ὁ ἰδεολόγος μονάχα χάνεται μὰ ἡ γυναίκα πού στὰ ὄνειρά του τὸν παρασέρνει ζεῖ ὅσο πού νὰ βρῇ τὸ δυνατόν ἄνθρωπο (ἡ Tilda στὸ δράμα τοῦ «Solness ὁ οἰκοδομητής»). Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲ βρέθηκε ἀκόμα, δὲν εἶναι ἀκόμα καιρὸς γιὰ τὰ ὠραία καὶ τὰ μεγάλα, πρέπει ν' ἀγωνιστοῦμε ἀκόμα. Ὁ ἄνθρωπος γι' αὐτὸν δὲ γίνεται μεγάλος παρὰ με τὸν ἀγῶνα.

Δὲν πρέπει κανεὶς ποτὲ νὰ σταματῇ στὸν ἀγῶνα, ἔγραφε κάποτε στὸ Brand, ὁ ἀνθρώπος νεὶς σταματοῦσε κ' ἔλεγε τώρα κρατᾷ τὴν ἐλευθερίαν θὰ τὴν εἶχε πῶς χαμένα.

Ἡ μεγάλη ἰδεολογία πού στὸ ἔργο του ἐνσαρμόνῃ ὅλη τὴ φιλοσοφία τοῦ μεγάλου σκανδιναβοῦ φιλοσόφου Kjerkegard τὸν ὁποῖο μπορούμε νὰ ποῦμε παιδαγωγὸ τοῦ μεγάλου δραματικοῦ!

Ὁ ἰδεολογισμὸς τοῦ αὐτοῦ ἔχει καὶ ἄλλα ἄλλη αἰτία σύμφωνα με τὸ νόμο τοῦ ἀταξισμοῦ. Ἄν ρίξουμε μιά ματιά στὴ γονεαλογία του θὰ δοῦμε ὅτι ὅλες οἱ γυναῖκες τῆς γενιᾶς του εἴτανε γερμανίδες καὶ σκωτσέζες. Ἡ Σκωτία εἶναι ὁ τόπος τοῦ ἰδεολογισμοῦ καὶ ἡ Γερμανία ὁ τόπος τῶν ὀνείρων.

Ἀπὸ τοὺς προγόνους πάλι τοὺς ἀρσενικοῦς, πού εἴταν ὅλοι Δανοὶ ναυτικοί, πῆρε τὴ μανία τῶν ταξιδιῶν, τὴ δύναμη τῆς ἐνέργειας, τὸ πνεῦμα τὸ κοσμοπολιτικόν.

Ὅστε βλέπουμε ὅτι ἂν καὶ Νορβηγὸς δὲν εἶχε μετὰ τοῦ οὔτε μιά σταγόνα αἱμᾶ νορβηγικόν. Ὁ παππούς του Βέρικος Ίψεν παντρεύτηκε στὸ Skien μικρὴ Νορβηγικὴ πόλη, τὴν πόλιν ἑνὸς ἐμποροῦ πού ὁ πατέρας της καὶ ἡ μητέρα της εἴταν γερμανοί. Ἐκεῖ γεννήθηκε καὶ ὁ ποιητὴς τὸ 1828, τὸν ἴδιο χρόνον πού γεννήθηκε καὶ ὁ Τολστόης.

ΘΕΑΤΗΣ

θὰ πεζέψει, μούπε, στὸ σπῆτι. » καὶ κινεῖται ξαπῖσω μετὰ τὴ λαμπάδα τῆς Σαλαμπρίας.

Ἡ ξανθομαλλοῦσα ἡ Φώτω ψηλώνει τώρα ὀλόρθη καὶ μεστὴ καὶ ξεροτανεῖ μετὰ τὸν ἥλιο, τὰ σπρουλά τῆς χεῖρα τινάζει τὰ πλυτὰ φουστάνι στὴν ἀέρα ὁ λόγος μὲ φούφλες κ' ὕστερα παίρνει τὸ σκεπάρνι γυροῖ τὰ βλάκια καὶ νὰ ποτίσει.

Β'.

Τὰ σουρουπώματα ἔχουν πέσει τώρα ὀλοῦθε καὶ οἱ δαυσιμένοι λόγγοι τῶν βουνῶν τυλίγονται στὴ μά- ὀρη νύχτα οἱ βαθεῖς λαγκαδιές βαζοκοποῦν ἀπὸ τὰ φέματα καὶ ἡ κουκουβάγια γιομίζει τὸν ἀέρα ἀπὸ μιά φοβερὰ μετὰ τὸ παράπονό της.

Οἱ δυνατοὶ ἀνέμοι πού σηκώθηκαν τὰ πομεσήμερα ὁ λυγρὸν τὶς θεόρατες, κερφές τῶν δέντρων καὶ τσακί- ζουν τὰ νέα κλαριά, βογκολογοῦνε μετὰ τὶς κουφάλες καὶ χάνονται μακριὰ μὲ μουγκρητὰ γιὰ νὰ ξανα- γυρίσουν πάλι πὺρ μαλασμένοι.

Κι ἀπὸ κάτου βαθιά, σὰν ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς νογῆς φτάνει τὸ βουρτὸ πού βγαίνει ὀλοῦθε οἱ μικροὶ οἱ ἀφρισμένοι καταράχτες τοῦ ποταμοῦ καὶ δειλιά- αἰωνόπους, ζέδους, νοχτοπαρωρίτες.

Ὁ γέρο, μυλωνὰς σφίγγει μετὰ τὰ κοκαλιάρικα δά- χτυλά του τὸ χοντρὸ ραβδί καὶ σέρνει τὰ βαριά του πόδια πίσω στὸν ἀνέφορο ἀργά, σὰ νὰ μὴν τὰ βρίζῃ πιά. Τὰ σταχτερά μαλλιά του ξεχύνονται κάτου ἀπὸ τὸ πατημένο σκουφί, καὶ ὁ ἀνέρας τὰ δέρε ἀνκατω- μένα ἄλλοτε, στὶς πλάτες καὶ ἄλλοτε στὰ μούτρα. Τὰ λυωμένα του γόνατα χτυποῦνται ξερὰ τὸνα μετὰ ἄλλο καὶ ἀφτὸς νογᾷ πικραμένος, τὸ ψηλά του κορμὶ νὰ βαραίνει καὶ νὰ κμπουριάζει τώρα πὺρ πολὺ ἀπὸ τὸ δρόμο.

Τὸ θροφάνο ἐλάτι τοῦ βουνοῦ ἦρθε καιρὸς νὰ γυ- ρεῖ ἀπὸ τὰ στιβαγμένα χιόνια. Τὰ δαμασκό καπρί ε- χεὶ χάσει τὸ σκυλόδοντο καὶ πρέπει τώρα νὰ μαντριά- ζεται μὲρα νύχτα στὴ μονιά του.

Μέσα στὸ ζνεμόχολο πού λυσσομανεῖ τριγύρω του, ὁ Πατιούλας Μπογιάρης ἀφουγκράζεται μακριὰ- θε στὸ λόγγο νὰ κροτῶν τὰ βαρδάρια πάνου στὶς μυ- λόπατρες, ἓνα σφεντάγι ξεριζώνεται πλάγι του καὶ γκυλιέται δαιμονισμένα στὸ παρακατινὸ βραχόσπι. Μὰ ἀφτονοῦ καροφί δὲν τοῦ καίφεται καὶ, σὰν ἀ- γρικαί το μυλάδαλο καὶ γουργουλιεῖ ἀνάμεσα σὰ χαλίκια, χαμηλώνει καὶ σωριάζεται κοντὰ στὰ γκρε- πουργάρια γιὰ νὰ δροσίσει τὸ στεγνωμένα δαρήγγι του. Γιαίτζι-χάμου τὰ κουφάρια τοῦ ὕστερα καὶ κρυφαίει

σὰν τὸ μπάκακα μετὰ τὰ σκαμένα του χεῖλια.

Παλέει νὰ πάρει βαθιὰ τὴν ἀνάσα του χορτα- σμένος κρὺο νερό, τὰ χωνεμένα ὅμως στήθια του σφυοῦνται ἀπὸ τὸ γεροντικὸ καὶ κοῦφια βήχα καὶ κρούει παλαβὰ τὶς λιανὲς τοῦ ἀπαλαμψέ πάνου στὸ χῶμα, σὰ νὰ θέλῃ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτόν. Ἡ κομ- νή φωνὴ του ἀντηχεῖ βραχνὰ καὶ περίτρομα καὶ τὰ χαλανὰ νερούλα του μάτια πλανιένται ὀλόγυρα ἀπὸ τὸνα δέντρο ὡς τὰλλα.

«Ἀχ... χὰ!... ἡ ξεπατωμένη γυναίκα τοῦ κάμ- που!...», κλαίεται. «Ποῖος νὰ τὴν τριγυρίσει καὶ ποῖος νὰ τὴν βοσκουσε... Μοῦ ἔχει φέρε πυρκαγιά στὰ μέλυντα βουνά μου... Ἀπάντῃ τὴν πέρδικα καὶ βρέσκω μὴ σήμεριμένη σκρόφα... Στὸν ὕπνο μου δὲν τὸ κειρίδομμαν μὴδὲ στὸ κλιόφωτο τὸ ξεκολλοῦσα... Δίχως νὰ δώσω ἐβλογιὰ τὴν ἐκλεψὲ ὁ γιός μου... Τὸ νυφικὸ στεφάνι του μαγαρισμένη φτέρνα τὸ πατάει... Τὸ πατρικό σπιτό μου κοπέλιαθὰ γιομίζει τώρα καὶ τὸ φομὶ μου γυφτοπιάσματα θὰ τὰ μαζοῦνε... Διαβολι- κὴ γενεθολιὰ φιδόπυλα θὰ βγχει γιὰ νὰ βυζάζουν σὲ ἓνα βιό πού μάχομαι γιὰ νὰ περμαζώσω... Ἀ- φανισμένος εἶμαι πιά καὶ κελιο γᾶχα τὰ μάτια μου κλεισμένα νὰ μὴν ἰδοῦν τὴν ἀντροπὴ... Ὀλοόρη ἡ ζωὴ μου ἀβύνεται καὶ πάει... τ' Ὅμως τ' ἄριμα θε